



BİR TERİMİN ÖZGÜN BAĞLAMINDAN KOPARILMASI: "İŞ İSTİHBARATI" NIN HİKÂYESİ¹

Necati Dönmez*

^{*)}Beykent Üniversitesi, Yazılım Mühendisliği Bölümü, Ayazağa, İstanbul,
ileti: donmeznecati@gmail.com

Özet

Bir kelime veya terimin taraflar için aynı anlamı taşımadığı veya hangi anlamda kullanıldığının taraflarca bilinmediği durumlarda kavram kargaşası ortaya çıkar. Kavram kargaşasının olduğu yerde ise “dil” iletişim işlevinde yetersiz kalır. “İş istihbaratı” terimi de bu bağlamda sorunlu bir terim olarak varlığını sürdürmektedir. Terim, hem doğduğu dilde yaşadığı anlam kayması itibarıyla hem de Türkçe'deki yaygın bir şekilde kullanılmakta olan karşılığı itibarıyla sorunludur. Bu makalenin amacı bir yandan konuyla ilgili farkındalık sağlamak öte yandan da bu örneği öne çıkartarak başka benzer durumlarla karşılaşmamak için daha titiz davranılmasına vesile olmaktır. Çalışmada, tarihî akışı içinde literatür taraması yanında terimin iki ayrı anlamında etkili olmuş yazarlardan doğrudan değerlendirme alınması yöntemi uygulanmıştır. İlgili etiketle sınıflandırılmış ürün veya hizmetlerin ilan edilmiş yeteneklerinin karşılaştırılması konusunda ise sonuçlar aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler— İstihbarat, iş istihbaratı, iş istihbaratı sistemleri, iş zekâsı, rekabetçi istihbarat, rekabet istihbaratı.

REMOVING A TERM FROM ITS ORIGINAL CONTEXT: THE STORY OF "BUSINESS INTELLIGENCE"

Abstract

When a word or term has not the same meaning for each communicating parties or which meaning the term is used for is not known by the related parties the conceptual confusion and problem of transferring the thoughts arise. The "language" will be insufficient when executing its communication function if there is a conceptual confusion. The term of "business intelligence" has been having the problem in this context. The term has problems both in its original language because of its "shifted meaning" and in Turkish because of its prevalent wrong equivalent. This article aims to shine a light on existing conceptual confusion, on the one hand; to call for the more rigorous treatment when using a term, on the other hand. In this study, conducting a literature survey in a chronological manner and obtaining direct treatments from the authors who have played an effective role in the two different stages of the term are chosen as a method. The results of comparisons of declared capabilities of the products and solutions classified under "business intelligence" label are also included.

Keywords— Intelligence, business intelligence, business intelligence systems, competitor intelligence, competitive intelligence.

¹ Bu çalışma yazarın doktora tezinden (İş İstihbarat Sistemleri ve Bir Uygulama, 2013) türetilmiştir.

1. Giriş

İstihbarat (intelligence) toplanan, bütünleştirilen, irdelenen, analiz edilen ve yorumlanan enformasyondur (CIA, 2012). Millî İstihbarat Teşkilatı, sağlıklı bir istihbarat faaliyetinin geleceği görebilmeyi, muhtemel sorunlar hakkında önceden bilgi sahibi olabilmeyi, olayların perde arkasındaki gerçeklere ulaşabilmeyi mümkün kıldığını ifade etmektedir (MİT, 2012).

İş istihbaratı (business intelligence) en geniş anlamıyla, istihbarat faaliyetinin iş dünyasında iş amaçlı olarak yürütülmesidir. Terim zaman itibarıyla çok daha önceden beri kullanılıyor olsa da bir tanım ve çerçeveye kavuşması yirminci yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşmiştir (Gilad ve Gilad, 1985; Gilad ve Gilad, 1986).

İş istihbaratı teriminin tarihçesinde iki evre vardır. Terim ilk evrede - bir istisna (Luhn, 1958) dışında - işletme yönetimi literatüründe kullanılmıştır. İkinci evrede ise enformasyon teknolojisi dünyasında kullanılmaya başlanmıştır. İkinci evrede terimin kapsamı teknoloji bileşenleri bakımından genişletilmiş ancak çerçeve bakımından alanı daraltılarak "firma dışı istihbarat" kapsamı dışı tutulmuştur. Scheps'ten gelen tanım bu duruma işaret etmektedir: "iş istihbaratı bir çeşit casusluk gibidir - fakat kendiniz hakkında yürüttüğünüz casusluk!" (Scheps, 2008). İş istihbaratı, ilk evresinde bir yönetim aracı, ikinci evresinde ise teknolojik bir araç olarak öne çıkmıştır. Bu yazıda, ilk evreyi belirtmek için "yönetimsel iş istihbaratı", ikinci evreyi belirtmek içinse "teknolojik iş istihbaratı" ifadesini kullanacağız.

2. Yöntem

Çalışmada öncelikle bilginin ana kaynağına erişme amacı güdülmüş, bu yüzden de terimin kullanımı ve anlaşılmasında etkili olmuş isimlerle irtibata geçilerek doğrudan bilgi ve değerlendirme alınması yoluna gidilmiştir. Bunun yanında zihinlerdeki algıyı berraklaştırmak amacıyla tarihî akış içinde karşılaştırmalı kaynak taraması yapılmıştır. Terimin iki ayrı evrede iki ayrı algıya hitap edişinin sebeplerine ışık tutacak mahiyette sorular e-posta yoluyla ilgili taraflara iletilmiş ve cevaplar da e-posta yoluyla alınmıştır. Alınan cevapları genişletici ve başka biçimde teyid edici sorularla tarafların değerlendirmeleri de edinilmiştir. Öte yandan terime konu edilen ürün ve hizmetlerin, bunları sunan rakip firmaların öne çıkardıkları -ilan edilmiş- yeteneklerin tesbitine dair çalışmanın ise

sonuçları aktarılmıştır. Bu ikinci çalışma özellikle terimin yaygın bir şekilde kullanılmakta olan Türkçe karşılığını irdelemede dikkate alınan bir diğer unsur olmuştur.

3. Yönetimsel İş İstihbaratı

1865 tarihli bir metinde o zamanki kralın bankeri Sir Henry Furnese'nin yaptığı bir düzenbazlık şöyle hikâye edilmektedir: "Zamanın finansçılarına ün kazandıran Sir Henry Furnese ismi, geçmiş geçmiş bankerler içinde büyük bir yere sahiptir. O, Hollanda'da, Flandra'da (bugünkü Belçika sınırlarında yer alan bir kontluk), Fransa'da ve Almanya'da tam ve mükemmel bir iş istihbaratı şebekesini yürüttü" (Devens ve Hamilton, 1865).

1958 yılında IBM Journal'da yayınlanan bir makalede herhangi bir endüstriyel, bilimsel veya devlet teşkilatının çeşitli bölümlerine enformasyon dağıtımını için otomatik bir sistem önerilmiştir (Luhn, 1958). Bu istihbarat sistemi, dökümanların otomatik olarak özetlenmesi, kodlanması ve bir örgütteki hareket noktalarının her birinin profillerini oluşturmak için veri işleme makinelerinden yararlanacaktı. Gelen ve içerde türetilen dökümanlar otomatik olarak özetlenecek, kelime nümunesi ile karakterize edilip uygun hareket noktasına otomatik olarak gönderilecekti. Luhn, "iş istihbaratı sistemi" diye adlandırdığı bu sistemin uygun iletişim tesisleri ve girdi-çıkı donanımı ile birlikte, bir örgütün tüm enformasyon sorunlarını içine alacak etraflı bir sistem olabileceğini düşünmüştü (Luhn, 1958).

Bir askerî istihbaratçı olan Stevan Dedijer'in 1972 yılında "Küresel Toplumsal İstihbarat" (Global Social Intelligence) üzerine bir makalesi yayınlanır. Lund Üniversitesi'nden Profesör Wilhelm Agrell, Dedijer'i, toplumsal istihbarat üzerine olan çalışmaları dolayısıyla iş istihbaratının öncü ve ilham kaynaklarından biri olarak kabul eder (Dedijer, 2009).

Gilad ve Gilad, 1985 ve 1986 yılında iş istihbaratı ile ilgili iki makale yayınladılar. Gilad ve Gilad'a (1985) göre "iş istihbaratı", salt veri biriktirmenin ötesinde, bir şirketin

-hedeflerini ve önceliklerini kurması ve
-irdeleme, depolama ve yayma prosedürlerini geliştirme yoluyla ham veriyi yararlı istihbarata çevirmesidir.

İş istihbaratı çalışmalarından maksadın "şirketin stratejik konuşlandırılmasında kullanılabilecek enformasyonu üretmek" olduğunu ifade eden Gilad ve Gilad (1985), iş istihbaratı evrelerini şöyle sınıflandırmaktadır:

- istihbaratın toplanması,
- depolanması,
- irdelenmesi,
- analiz edilmesi ve
- yayınlanması.

Bu beş evre enformasyonun süzülmesine, kalite kontrolünün yapılmasına ve kullanıcılara ulaştırılmasına hizmet eder. Bütün bunlar ancak formal bir sistemin kurulmasıyla mümkün olacaktır (Gilad ve Gilad, 1985).

Gilad ve Gilad(1986) "yükselen küresel rekabet karşısında pek çok kurumun, neticede hayatta kalmak için vazgeçilmez hale gelebilecek bir araca yönelmekte" olduğunu ileri sürmüştür: "iş istihbaratı sistemi". İş istihbaratı sistemini yeni bir örgütsel buluş olarak niteleyen Gilad ve Gilad'a (1986) göre her ne kadar büyük kuruluşlar kapitalizmin çıkışından bu yana rakipleri hakkında enformasyon toplamakta ise de "gerçek devrim istihbarat faaliyetlerinin kurumsallaştırılmasıdır. İş istihbaratı bir süreçtir; girdisi ham veri, nihai çıktısı ise istihbarattır" (Gilad ve Gilad, 1986).

Gilad ve Gilad, 1988 yılında yayınladıkları kitaplarında iş istihbaratı için şu tanımları yapmışlardır: "iş istihbaratı karar verme sürecinde yararlanılacak ilgili enformasyon için şirket dışı çevrenin gözlenmesidir." (Gilad ve Gilad, 1988). Hering (1988) ise iş istihbaratı hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

-İstihbarat kavramı eski olsa da yönetim aracı olması bakımından yenidir.

-İstihbaratın tanımlanması zordur. Çünkü o hem bir ürün hem de bir süreçtir. Ürün harekete esas olabilir enformasyon, süreç ise edinme, irdeleme ve harekete esas olabilir enformasyonu üretmenin sistematik aracıdır.

-Modern iş istihbaratı sistemi üç temel mantıksal işleme sahiptir: 1) toplama ve raporlama, 2) enformasyon işleme ve yayma ve 3) istihbarat analizi ve kestirimidir (Hering, 1988).

4. Teknolojik İş İstihbaratı

Görülmektedir ki onu bir yönetim aracı olarak gören kaynakların ortaya koyduğu iş istihbaratı anlamı bugünkü -özellikle enformasyon teknolojisi sektöründeki- yaygın algıdan farklıdır. 1989 - 1990 yıllarında çok keskin bir algı kopması yaşanmıştır. Bu dönemde enformasyon teknolojisi dünyasının yükseltmeye başladığı iş istihbaratı kavramı, deyim yerindeyse "gökten zembille inmiş bir kendinden"lik taşımaktadır. Bu yeni "iş istihbaratı" enformasyon teknolojisi sektöründe söze konu yazılım veya uygulama satıcılarının güçlü itişiyile hızla yükselen değer olmuş

ama bu arada asıl anlamı da değişmiştir: artık ana çalışma alanı dış çevre ve rakipler değil şirketin kendi verileri olmuş; teknolojik yön ağırlık kazanmıştır. O günleri yaşamış bir yazar, Ben Gilad, bu durumu 19 Nisan 2011 tarihli e-postasında şöyle özetlemektedir: "Ben o iki makaleyi(Gilad ve Gilad, 1985; Gilad ve Gilad, 1986) yazdığımda iş istihbaratı terimi askerî veya siyasî istihbarat ile karşılaştırılıyordu. Dolayısıyla biz onu uygun bir terim olarak anladık. Bununla beraber, zaman içinde, yazılım firmaları (başta IBM) bu terimi veri madenciliği (bir firmanın iç hareketlerini analiz eden yazılım) anlamında kullanmak üzere çaldı. Bizim sahip olduğumuzdan çok daha fazla kaynağa sahip oldukları için, yazılım firmaları bu terimi daha çok yaygınlaştırdı. Bizim yaptığımızın yazılım ile veya firma içi hareketlerle bir ilgisi olmaması dolayısıyla rekabetçi çevre ile ilgili disiplinimizi açıklığa kavuşturma ihtiyacını duyduk. Böylece rekabet istihbaratı (CI; competitive intelligence), insanları, - esas konusu olmayan - rakipler hakkında düşünmeye götürdü. Biz bu savaşı IBM'e karşı kaybettik" (Gilad, 2011).

Öyle anlaşılıyor ki Gilad, "IBM" derken bütün bir enformasyon teknolojisi sektörünü kastetmektedir. Bu yeni algıya yol açan hadise Howard Dresner'in enformasyon teknolojisindeki yeni gelişmeleri ifade ederken "iş istihbaratı" terimini kullanmasıydı. Dresner, terimi o zamanlar hangi anlamda kullanmış olduğunu 10 Ocak 2011'de yazdığı bir e-postasında şöyle ifade etmektedir: "İstihbarat kelimesi ile gerçekte harekete esas olabilir kavrayışı veya işe yarar enformasyonu, yani, örgüt yararına davranış değişikliğine yol açacak enformasyonu kastetmiştim" (Dresner, 2011a).

ZDnet ile 2006 yılında yaptığı söyleşide ise Dresner, o ilk günlere dair şunları söylemiştir: "Ben onu (iş istihbaratı) son kullanıcıların içerik veya veriye nasıl erişip onu nasıl analiz ettiklerini tarif etmek için bir şemsiye terim olarak tanımladım. Bu tarifin altına pek çok şey uygun düşer. Fakat birçok satıcı, canları sağolsun, onu farklı bir yöne çekip götürdü ve onu sorgu ve raporlama araçları ile sınırladı... ifade zamanla saptırıldı." (Kotadia, 2012).

Dresner "iş istihbaratı" terimi ile ya bir mecaz yapıyordu veya iş istihbaratı teriminin o güne kadarki kullanımından haberdar değildi. O'nun, bir başka e-postasından, haberdar olmadığı anlamı çıkarılabilir: "1989 yılında Luhn'un çalışmasını bilmenin yolu yoktu. Luhn terimin ne patentini almış ne markalaştırmıştı ve haberdar olabileceğim herhangi bir açık kayıt yoktu. Luhn 1960 başlarında öldü. O'nun çalışması ana bir akım oluşturmadı. Ben o yazıdan 2007 yılında haberdar oldum. Her halükârda Luhn'un terimi benden farklı kullandığına inanıyorum." (Dresner, 2011b).

Görüldüğü gibi bu e-postada esas olarak terimin kendinden önce Hans Peter Luhn tarafından kullanıldığı iddiasına bir cevap yer alıyorsa da metinden sadece Luhn tarafından kullanılmış olduğundan değil genel olarak literatürdeki kullanımından da haberdar olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Diyebiliriz ki, Dresner, işletme literatüründe var olan iş istihbaratı terimini, her derde deva bir ilâç keşfetmişçesine, enformasyon teknolojisi dünyasında kullanıma sürmüştür. Öyle ki enformasyon teknolojisi dünyası, "işletmelerde gerçeklere(facts) dayalı karar vermeye yardımcı bütün teknolojileri tek bağlama yerleştiren" bir terim bulmuş olmanın coşkusunu yaşamıştır (Nylund, 1999). Kendi terimini elinden kaptıran işletme literatürü ise olan biteni şaşkınlıkla izlemek ve, çaresiz, o terim yerine "rekabet istihbaratı" (competitive intelligence) terimini kullanmak zorunda kalmıştır (Gilad, 2011).

Enformasyon teknolojisi alanında iş istihbaratı teriminin mucidi olarak Dresner görülmüş veya gösterilmiştir. Bu efsane hızla yayılmış ve kimsenin sorgulamadığı bir gerçek(!) halini almıştır. Daha da şaşırtıcı olanı, zaman içinde, sayısı çok az olsa da - işletme yönetimi alanında da bunu böyle gösteren yazılar çıkmaya başlamıştır (Buchanan ve O'Connell, 2006; Watson, 2009).

Bütün bunlara rağmen, iş istihbaratı terimi asıl alanını, aynı anlamda -ve bazen de birlikte- kullanılan "rekabet istihbaratı"na terk ettikten sonra da onu gerçek bağlamında kullananlar olagelmıştır (Herring, 1992; Thomas, 2011). Örneğin Thomas'a (2011) göre "iş istihbaratı, önemli stratejik ve işlemsel konulara odaklanarak kritik enformasyonu toplayan, analiz eden ve onun akışını organize eden sistematik bir süreçtir."

5. Türkçe Literatürde İş İstihbaratı

Türkçenin "iş istihbaratı" ile tanışması enformasyon teknolojisi firmaları öncülüğüyle ve ne var ki yanlış bir çeviri -iş zekâsı- ile olmuştur. Bir terim olarak, "iş istihbaratı" Türkçe literatürde birkaç yayında "iş zekâsı" teriminin yanlışlığını ifade etmek amacıyla kurulmuş cümlelerin dışında yer almamıştır. Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlük'ünde (TDK, 2015) ve Türkiye Bilimler Akademisi'nin Sosyal Bilimler Terimleri Sözlüğü'nde ve henüz son şeklini almamış olan Mühendislik Terimleri Sözlüğü'nde de iş istihbaratı terimi yer almamaktadır (TÜBA, 2015). Türkiye Bilimler Akademisi'nin Mühendislik Terimleri Sözlüğü'nde (TÜBA, 2015) iş zekâsı terimine yazılmış olan İngilizce karşılıktan (business intelligence) anlıyoruz ki akademi dünyası iş dünyasının izinden gitmektedir.

Türkçe literatürde baskın içeriğin "teknolojik iş istihbaratı"nın dikkate aldığı ve terimin kaynağı ve daha önceki geçmişinin bilinmediği veya bilinmezden geldiği görülmektedir. "Intelligence" kelimesinin bir anlamının da zekâ olmasından hareketle terimin Türkçe karşılığı olarak "iş zekâsı" kullanılmıştır.

Bu anlayışa uygulama dünyasından ve akademik dünyadan gelen uyarılar (Akpınar ve Edin, 2007) geç, zayıf ve yetersiz kalmıştır.

Enformasyon teknolojisinin vardığı yeni seviye ile sunulan ürünlerdeki yetenekler "zekâ" nitelemesi için yeterli bir sebep olamaz; kaldı ki adı geçen ürünler en ilkel halleriyle de aynı adla anılıyordu. Eğer işin başında isimlendirmede (business intelligence) hata yapıldığı düşünülüyorsa - ki Dresner'in ifadelerinden bizzat kendisinin de zaman içinde böyle bir düşünceye yaklaştığı çıkarılabilir - yapılacak iş terime yanlış bir Türkçe karşılık vererek onu düzeltmeye çalışmak yerine ondan bağımsız bir isimlendirme yapmak olmalıdır. Bu isim de "iş zekâsı" olamaz. Öte yandan, böyle bir durumda aynı sınıftaki ürün ve çözümlere bütün dünyanın yüklediği anlamın dışında bir anlam yüklenmiş olacaktır.

Firmaların, iş istihbaratı ürünleriyle ilgili nitelendirmelerinin (The Complete Range of Analytics Agendas, 2012; 5 Styles of Business Intelligence, 2012; SAP Businessobjects BI Solutions, 2010; SAS Products & Solutions, 2012) doğru olduğu varsayıldığında ulaşılabilecek nihâî tanımın en belirgin nitelikleri şöyle özetlenebilir: Bir iş istihbaratı sisteminde:

-Hareket noktası ve dayanağı veridir;

-Veriden hareketle durumun anlaşılması, gelişmelerin yorumlanması ve gidişatın kavranılması konusunda kullanıcıya ve/veya karar vericiye yardımcı olacak araçlar sunulmaktadır;

-Böyle bir araç veya araçlar kümesinin yardımına rağmen kavrayacak, yorumlayacak ve karar verecek olan insandır.

Genel kabul görmüş zekâ tanımlarında muhakeme, öğrenme yeteneği ve değişen çevreye uyum (intibak) yeteneği öne çıkarılmaktadır (Binet, 1905; Gottfredson, 1994²; Sternberg, 1999; Schlinger, 2003).

² Yazıda, aşağıdaki "-hepsi zekâ ve ilişkili alanlarda uzman-profesörler" in de bu metni imzaladığı beyan edilmektedir : Arvey, R.D.; Bouchard, T. J. Jr.; Carroll, J. B.; Cattell, R. B.; Cohen, D. B.; Dawis, R. V.; Detterman, D. K.; Dunnette, M.; Eysenck, H.; Feldman, J.; Fleishman, E. A.; Gilmore, G. C.; Gordon, R. A.; Greene, R. L.; Haier, R. J.; Hardin, G.; Hogan, R.; Horn, J. M.; Humphreys, U. G.; Hunter, V. J. E.; Itzkoff, S. W.; Jackson, D. N.; Jenkins, J. J.; Jensen, A. R.; Kaufman, A. S.; Kaufman, N. L.; Keith, T. Z.; Lambert, N.; Loehlm, J. C.; Lubinski, D.; Lykken, D. T.; Lynn, R.; Meehl, P. E.; Osborne, R. T.; Perloff, R.; Plomin, R.;

Görülmektedir ki satıcı firmaların en zorlama tanımlamalarında bile "zekâ" anlamına denk düşecek bir nitelik bulunmamaktadır.

"İş zekâsı" terimi bu araçların mahiyeti ve yetenekleri konusunda yanlış bir algıya yol açmaktadır. Kaldı ki terimin işletme bilimi ve askerî-siyasî literatürdeki kullanımında "intelligence" kelimesinin anlamı su götürmez bir biçimde "istihbarat"tır.

"İş istihbaratı" terimi, ikinci evresinde bile böyle bir iddiayı içinde barındırmıyor olsa da bir yandan kullanılan Türkçe karşılığın terimin asıl anlamından daha çekici ve iddialı olması, diğer yandan yaygın alışkanlığın dışında kalabilmenin zorluğu dolayısıyla iş zekâsı teriminin kullanımı yaygınlaşmış ve yaygınlaştığı nisbette de yaptığı kafa karışıklığı artmıştır. Öyle ki terim "kurumsal zekâ" anlamında kullanıma kadar vardırılmıştır (Dinçmen, 2004).

6. Sonuç

Yukarıda söz edildiği gibi bazı istisnalar olsa da neticede iş istihbaratı terimi Dresner ile anlam kaymasına uğramış, deyim yerindeyse mutasyon geçirmiştir. Bundan böyle iş istihbaratı ile ilgili sözü enformasyon teknolojisi alanı söyler olmuştur.

İş istihbaratı terimi ile ilgili sorun daha sonraki yıllarda ise kapsam bakımından devam etmiştir. Terimin ikinci evresinde ilk başlarda "bir kullanıcının veriye erişip bir teknik uzmanlığa veya aracılığa ihtiyaç duymaksızın sorgu ve analiz yapabilmesi ortamı ve teknolojisi" iş istihbaratı olarak anlaşılmakta iken (Eckerson, 2006) zaman içinde, bu alanda ürün ve/veya çözüm sunmaya çalışan her firma tarafından portföylerinde var olan ürünlerin özelliklerine göre kapsamlandırılmaya çalışılmıştır. Sanki tarih bir kez daha tekerrür etmiş ve yıllar önce YES (Yönetim Enformasyon Sistemleri; Management Information Systems, MIS) ve KDS (Karar Destek Sistemleri; Decision Support Sysytems, DSS) terimlerinin tartışıldığı dönemde Sprague'nin yeni isimlendirmelere karşı duyulan kuşkuyu ifade etmek için kullandığı benzetmeyle "satıcıların yeni bir iş ziyareti koparması için" kullanılır olmuştur (Sprague, 1980).

Öte yandan, gerek terimin aslî anlamı ve kaynağı, gerek firmaların bu sınıfta gördükleri veya iddiasını taşıdıkları ürünlerine yükledikleri özellikler ve

gerekse zekânın anlamı bakımından "business intelligence" terimi için Türkçe karşılık olarak "iş zekâsı" kullanımı yanlıştır. Bu durumda "iş zekâsı" terimini bir gerçek kavram karşılığı olarak değil bir mecaz olarak görmek daha doğru olacaktır.

7. Kaynaklar

- Akpınar, H., ve Edin, İ., 2007. Rekabet İstihbaratı, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7(28), 1-8.
- Binet, A., 1905; New Methods For The Diagnosis of The Intellectual Level of Subnormals; <http://psychclassics.asu.edu/Binet/binet1.htm>; 26 Şubat 2011.
- Buchanan, L. ve O'Connell, A., 2006. A Brief History of Decision Making, *Harvard Business Review*, v-84, 1, USA; 32-41. Ocak 2006;
- CIA, 2012; Temel İstihbarat Kısa Tarihçesi ve Dünya Olgu Kitabı (World Factbook); https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/print_history.html; 13 Nisan 2012.
- Dedijer, S., 2009. *My Life of Curiosity and Insights A Chronicle of the 20th Century*. Nordic Academic Press; ISBN: 978-91-85509-32-4.
- Devens, R.M. ve Hamilton, S., 1865. *Cyclopaedia of Commercial and Business Anecdotes*. v-X, New York.
- Dinçmen, M., 2004. "Kurumsal Zekâ İçin Çerçeve Konu: Bilgi Yönetimi". Akpınar, H., *Business Intelligence and Data Mining* içinde. Dönence Yayınları, 55-65, 2004.
- Dresner, H., 2011a. E-posta. Dresner Advisory Services, 10 Ocak 2011.
- Dresner, H., 2011b. E-posta. Dresner Advisory Services, 2 Ocak 2011.
- Eckerson, W. W., 2006. *Performance Dashboards Measuring, Monitoring, and Managing Your Business*. ISBN-13: 978-0-471-72417-9; John Wiley & Sons, Inc., New Jersey.
- Gilad T. and Gilad, B., 1986. "Business Intelligence - The Quiet Revolution"; *Sloan Management Review*, 27:4, 53, Yaz.

Reynolds, C. R.; Rowe, D. C.; Rushton, J. P.; Sarich, V.; Scarr, S.; Schmidt, F. L.; Schoenfeldt, L. F.; Sharf, J. C.; Spitz, H.; Stanley, N.J.; Stanley, J. C.; Thiessen, D.; Thompson, L. A.; Thorndike, R. M.; Vernon, P. A.; Willerman, L.

- Gilad, B. and Gilad, T., 1985. A System Approach to BI; *Business Horizons*, v-28, 5, 65-70, Eylül-Ekim 1985.
- Gilad, B. and Gilad, T., 1988. The Business Intelligence System: A New Tool for Competitive Advantage; AMACOM, New York.
- Gilad, B., 2011. E-posta. 19 Nisan 2011.
- Gottfredson, L., 1994; Mainstream Science on Intelligence, *The Wall Street Journal*, 13 Aralık, 1994; 18.
- Herring, J. P., 1992. The Role of Intelligence in Formulating Strategy, *Journal of Business Strategy*, v-13, 5, 54-60, Eylül-Ekim 1992.
- Herring, J. P., 1988. Building a Business Intelligence System, *The Journal of Business Strategy*, 9(3), 4-9, 1988.
- Kotadia, M., 2012. Business Intelligence Lies Beyond IT, 27 Şubat 2006 ; <http://www.zdnet.com.au/business-intelligence-lies-beyond-it-dresner-139240318.htm>; 4 Ocak 2012.
- Luhn, H. P., 1958. A Business Intelligence System, *IBM Journal*, 314-319, Ekim 1958.
- MİT, 2012. İstihbarat Oluşumu; <http://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>; 13 Nisan 2012.
- Nylund, A., 1999. Tracing the BI Family Tree, *Knowledge Management*, Temmuz 1999,
- SAP Businessobjects BI Solutions, 2010. <http://www.sap.com/solutions/sapbusinessobjects/large/business-intelligence/index.epx>; 2 Aralık 2010.
- SAS Products & Solutions, 2012. <http://www.sas.com/software/>; <http://www.sas.com/businessanalytics/index.html>; <http://www.sas.com/technologies/bi>; 26 Haziran 2012.
- Scheps, S., 2008. *Business Intelligence For Dummies*. Wiley Publishing Inc, Indianapolis, Indiana, Print ISBN: 978-0-470-12723-0, Web ISBN: 0-470127-23-6.
- Schlinger, H., D., 2003. The myth of intelligence; http://findarticles.com/p/articles/mi_hb3538/is_1_53/ai_n28984713/pg_16/?tag=content;coll1; Winter 2003.
- Sprague, R. H. Jr., 1980. A Framework for the Development of Decision Support, *MIS Quarterly*, 1-26, Aralık 1980.
- Sternberg, R., J., 1999. "Intelligence"; Wilson, R. A. & Keil, F. C.; *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences* içinde. Cambridge, MA: The MIT Press. ISBN 0-262-73124-X), 23-40.
- The Complete Range of Analytics Agendas, 2012. <http://www01.ibm.com/software/uk/analytics/cognos/cognos10/>; 17 Kasım 2012.
- Thomas, J. H. Jr., 2001. Business Intelligence —Why, *eAI Journal*, 48, Temmuz 2001.
- TDK, 2015. Büyük Türkçe Sözlük. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts, 15 Eylül 2015.
- TÜBA, 2015. www.tubaterim.gov.tr; 15 Eylül 2015.
- Watson, H. J., 2009. Business Intelligence: Past, Present, and Future. Tutorial, *Communications for the Association of Information Systems*, v-25, 487-510, Kasım 2009.
- 5 Styles of Business Intelligence, 2012. <https://resource.microstrategy.com/ResourceCenter/collateral.aspx?rid=1071>; 17 Kasım 2012.